

SÅ MYCKET LATIN I VÅRTA SPRÅK!

Läs- och reskursen
Jämshögs folkhögskola
19 september 2024

Tuija Nieminen Kristofersson

Obs! Detta dokument får ej spridas

Flaviska amfiteatern, Colosseum, Rom, 80 e.Kr. Foto: T.N. Kristofersson

En text ... I

Septembersolen sken klart genom fönstret.
Klockan var tre. Beata skrev ut ett brev, sparade
texten i USB-minnet och stängde datorn.

Cykeln stod vid tegelmuren. Hon placerade
ryggsäcken i korgen, stoppade börsen med alla
mynten i fickan ...

En text ... II

och cyklade till centrum för att posta brevet. Hon parkerade cykeln utanför Konsum, gick in och köpte mat och olivolja.

Den digitala anslagstavlan hade en ny plats och visade information om ett kulturevenemang och reklam om en loppmarknad på Kanalgatan...

En text ... III

På vägen hem **passerade** hon **pastorsexpeditionen** och **folkhögskolan**.

Mobilen ringde. Det var hennes son som **frågade** när **far** skulle komma hem. ”Han blir sen för **bilen** ska på **service**.”

En text ... IV

”Då tar jag **bussen** från järnvägs**stationen**” svarade han.

Hemma igen ställde Beata **olivoljan** i **källaren** och bar in matkassarna i **köket**.

Alla ord markerade med rött har ursprung i latinet

Rom i Latium- dagens Lazio – från en bondby till ett imperium

- Alfabetet, det latinska
- Skriven text – fragment från 500-talet f.Kr.
- Den skrivna texten en förutsättning för administrationen, lagstiftningen, krigsmakten, handeln och litteraturen

Titus triumfbåge 81 e.Kr, kejsar Domitianus åt brodern Titus – ”Senaten och det romerska folket till den gudomlige Titus - son av den gudomlige Vespasianus - Vespasianus Augustus” – jämför bokstäverna i typsnittet Times New Roman och den romerska inskriften nedan!

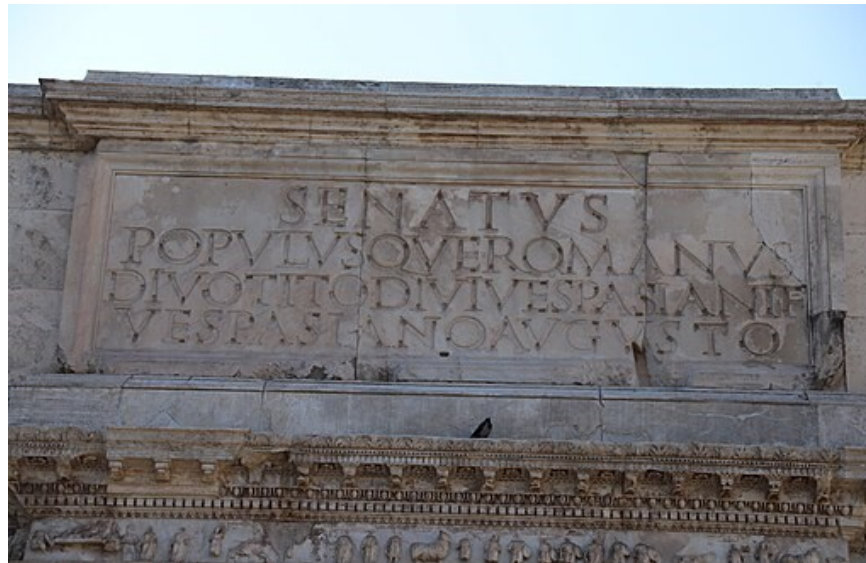

foto: Wikimedia Commons

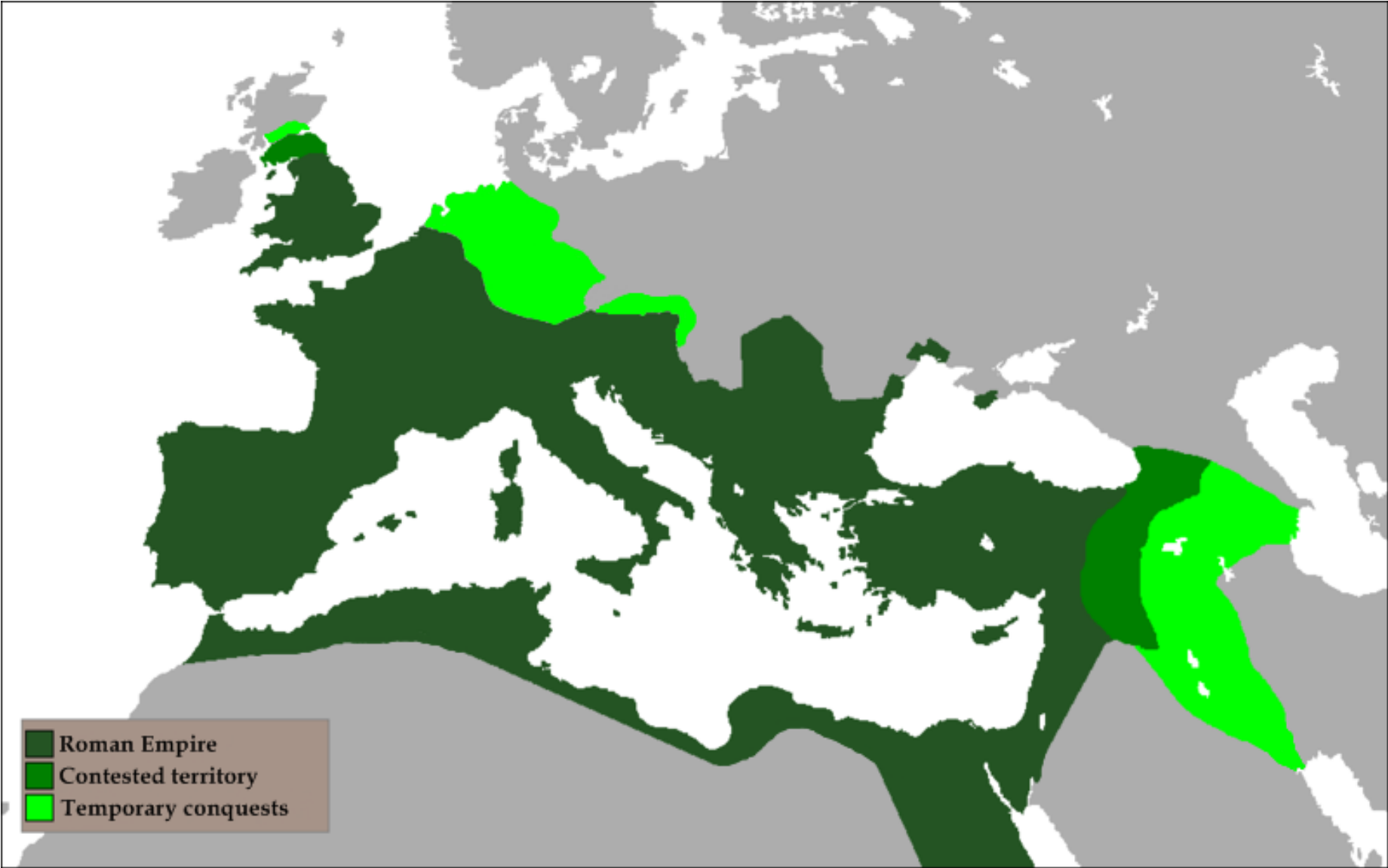
SPQR, Senatus Populusque Romanus = den romerska senaten och folket. **Brunnslock från dagens Rom**

foto: TN Kristofersson

Romarriket när det var som störst

Foto: Wikimedia commons

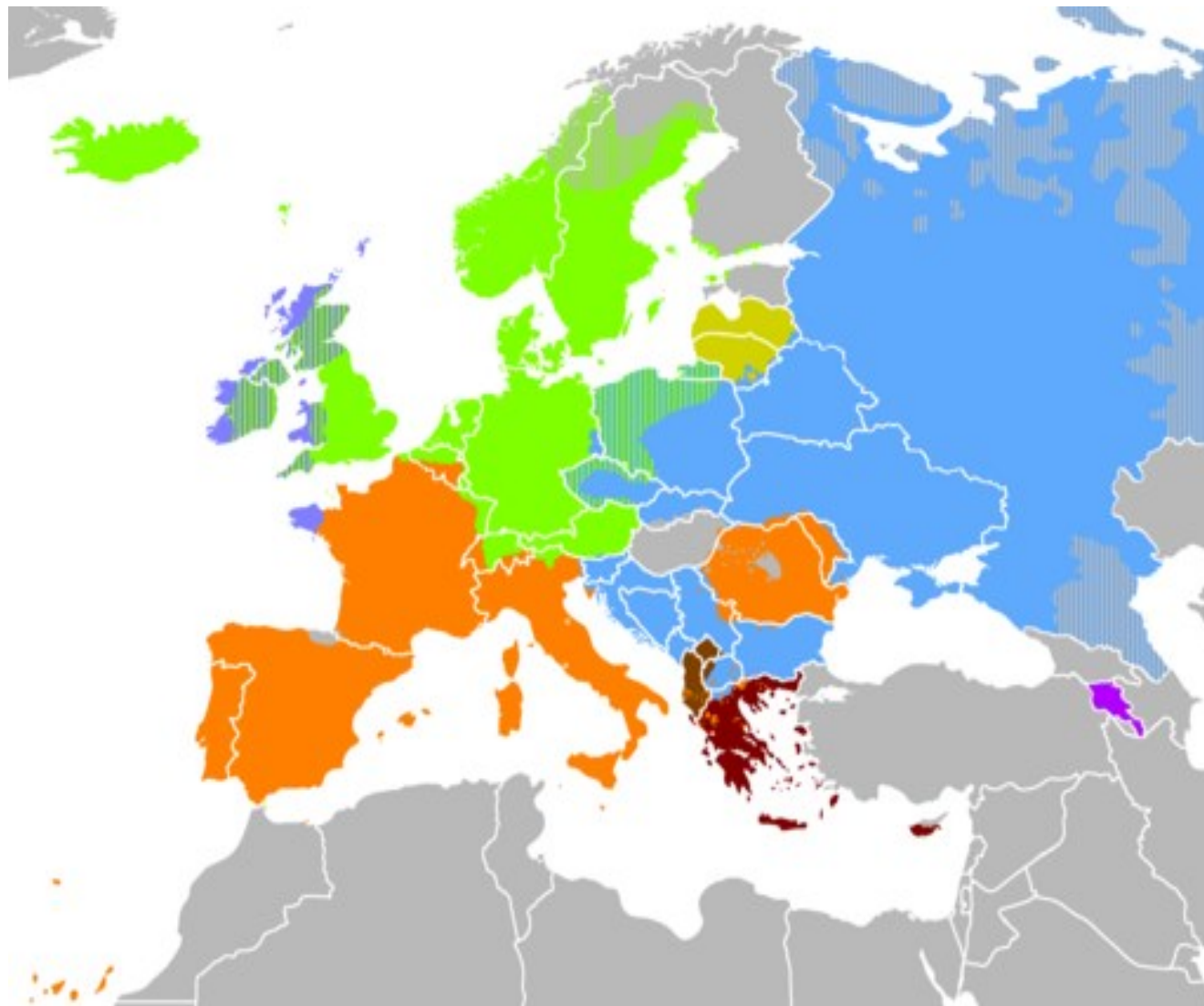

Teutoburgerskogen, Tyskland, slaget år 9 e.Kr. då germanerna besegrade flera tusen romerska soldater

- Slaget ägde rum strax norr om Osnabrück
- Efter detta slag försökte romarna inte längre erövra germanska områden öster om Rhen men bedrev omfattande handel
- Rhen blev också gränsen mellan de germanska språken och latinet

Indoeuropeiska språk

karta: Wikimedia Commons

Indoeuropeiska språk

När den västra delen av romarriket föll isär i olika regioner utvecklades latinet till olika närbesläktade språk, s.k. romanska språk såsom italienska, franska och spanska. Andra indoeuropeiska språk är:

- Germanska språk – nordiska
- Hindi, persiska, arameiska
- Keltiska språk
- Slaviska språk
- Baltiska språk

Däremot är t.ex. finska inte ett indoeuropeiskt språk utan tillhör de finsk-ugriska som samiska, estniska och ungerska. Däremot finns det lånord från latin även i dessa språk.

Den gemensamma grunden och lånord i de indoeuropeiska språken

1. Gemensamma indoeuropeiska ord
2. Tidiga lånord
3. Medeltiden – nya ord kom med kristendom och kyrkan
4. Vetenskapens språk – medicin, Linné
5. Lånord och nyord

Gemensamma indoeuropeiska ord

- du ← lat. *tu*
- sol ← lat. *sol* ital. *sole*
- far – fader ← lat. *pater*
- mor – moder ← lat. *mater*
- ha - hava ← *habere*
- tre ← lat. *tres* ital. *tre*

- jag ← lat. *ego*
- fråga ← lat. *precari* = be. Här är det svårt at se likheterna mellan orden, men de två första bokstäverna *fr* och *pr* anger ursprunget. *P* i latin blir ofta *f* i germanska språk, lat. *piscis* = sv. *fisk*.

Tidiga låneord

- mynt ← lat. *moneta*

- vin ← lat. *vinum*

- köpa ← lat. *caupo* = värdshusvärd, vinhandlare, *caupona* = värdshus jmf. finskans *kauppa*=affär

- pengar ← lat. *pecunia*

av *pecu* = fä, då rikedom uppskattades efter hur mycket boskap man ägde

Tidiga låneord

- säck ← lat. *saccus*, gr. *sákkos*, hebreiska *saq* = sorgedräkt, säck
- fönster ← lat. *fenestra*
- tegel ← lat. *tegula*
- mur ← lat. *murus*
- källare ← lat. *cellarium*

Medeltiden

- börs ← medelt. latin *bursa*
- plats ← ty. *Platz* ← la. *platea*
ital. *piazza*
- kultur ← lat. *cultura* = odling > andlig odling
- post ← medelt. lat. *posta*

Medeltiden forts.

- klar ← ty. klar ← lat. *clarus* eng. *clear* fr. *clair*
- klocka ← medelt. lat. *clocca* =
kyrkklocka
- kök ← medelt. lat. *coquina* –
coquo = koka fr. *cuisine*

Medeltiden forts.

- skola ← lat. *schola*
- skriva ← lat. *scribere*

- brev ← lat. *brevis* = kort
- text ← lat. *textum* = vävnad, sammanfogning ←
verbet *texo*
- tavla ← lat. *tabula* = tavla, bräde ty. *Tafel*
eng. *table*

Medeltiden forts.

- oliv ← lat. *oliva*, *olea* ital. *oliva*
- olja ← lat. *oleum* ital. *olio*
- centrum ← lat. *centrum* gr. *kénton*

- marknad ← lat. *mercatus* ty. *Markt*, eng. *market*
fr *marché*

Medeltiden forts.

- ficka ← medelt. ty. *ficken* = fästa ← lat. *figere*
- *affisch*
- korg ← lat. *corbis*
- expedition ← lat. *expeditio*
= krigståg, nu ämbetsverk
- passera ← fr. *passer* medelt. lat.
passare = gå förbi

Kyrkliga ord och begrepp

- biskop ← *episkopus*
 - präst ← *presbyter*
 - munk ← *monachus*
- } grekiska lånord i latin

- kyrka ← gr. *kyriakon* hörande till Herren
fr. *église* ital. *chiesa* (enl. Wiktionary) från
lat. *ecclesia*
- pastor ← lat. *herde*

Vetenskapens språk

Först på 1500-talet började de lärda i olika discipliner skriva på sina egna språk även om latinet hade en stark ställning. Med hjälp av latinet kunde vetenskapsmän i olika länder lätt kommunicera med varandra. Områdets latinska ordförråd är mycket omfattande, här bara några exempel från medicin:

- inflammation ← lat. *inflammatio* antändande
- cancer ← lat. *cancer* = kräfta
- patient ← lat. *patiens* = den som tål, lider
- biologi ← gr. *bios* = liv och *logos* = vetenskap, lära

Lånord, nyord

- bil, mobil ← lat. *mobilis* rörlig
tidigare *automobil*, *autos* ← gr. själv
- bus ← lat. *omnibus* för alla
- Volvo = kommer direkt från latin, betyder ”jag rullar” jmf revolution, revolver

- cykel ← lat. *cyclus* hörande till kretsen, gr. *kyklos* – Kykladerna
- placera ← fr. *placer* lat. *platea* jmf plats

Lånord, nyord forts.

- konsum ← lat. *consumo* använda
- evenemang ← fr. *événement*
← lat. *evenire*
- reklam ← lat. *reclamare* återropa jmf. eng. *reclaim* som ju inte betyder reklam (= *advertisement*) utan just att återkalla
- kanal ← lat. *canalis* vattenrör, avloppskanal

Lånord, nyord forts.

- parkera ← ty. *parkieren* fr. *parquer* ← lat. *parco* = spara
- station ← lat. *statio* uppehållsplats, stillastående
- konto ← ital. *conto* av
contare räkna ← lat. *computo* sammanräkna, jmf eng. *computer*
- dator ← medelt. lat. *do, dare, datum* = böjning av verbet *ge*
lat. *data* = utgifter
svensk ordbildning *dator*

Lånord, nyord forts.

- internet eng. *international networking*
lat. *inter* mellan
- digital ← lat. *digitus* finger, datorerna bygger på att räkna ettor och nollor
- usb- minne ← eng. *universal serial bus*
← lat. *universalis* allmän, lat. *series* sammanhängande rad
lat. *omnibus* för alla
- service ← lat. *servitium* lydnaplikt
← lat. *servo* vara slav, tjänstepliktig

Referenser

- Tore Jansson (2003) *Latin –kulturen, historien, språket* Wahlström & Widstrand
- *Latinsk-svensk ordbok* (1957) Bonniers
- Olof Marcusson, Dag Norberg (1969) *Med lärde på latin* Bonniers
- Elof Hellquist (1993) *Svensk etymologisk ordbok* band I + II Gleerups
- *Svenska Akademiens Ordbok, SAOB* <https://svenska.se/saob>

Hemsidor att besöka

- <https://sverigesradio.se/avsnitt/latin-ar-inte-ett-dott-sprak> språkprogrammet i radio P1
- <https://www.latin-is-simple.com/en/vocabulary/verb/658/> en kul hemsida om latin, startad av några studenter som fått hjälp av experter

TACK (ital. *grazie* ← lat. *gratia*) för att du lyssnat!

Nu sätter jag punkt ← lat. *punctum* •